

އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް އިސްކަންދަރު (1ވަނަ)
ސިރީ ކުލަރަން މިބަ ކައްތިރި ބަވަނަ މަހާރަދުން

ނަންފުޅު: އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް އިސްކަންދަރު (1 ވަނަ)

ކޮލީ ނަންފުޅު: ސިރީ ކުލަރަން މިބަ ކައްތިރި ބަވަނަ މަހާރަދުން

ބައްޕާފުޅު: އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން (1 ވަނަ)

މަންމާފުޅު: ކަނބާ އައިޝާ

ބޭފުޅުން: އައްސުލްޠާން ކުޑަ މުޙައްމަދު (އެހެން ބޭފުޅެއްގެ ނަންފުޅެއް އެނގިފައެއް ނެތް)

ރަސްކަންކުރެއްވި: 1058ހ - 1198ހ (1648މ - 1687މ)، މުއްދަތު 39 އަހަރާއި 6 މަސް

އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް އިސްކަންދަރު ރަސްކަމަށް އިސްފަޅުއެޅުއްވީ އެރަދުންގެ ބައްޕާފުޅު އައްސުލްޠާން މުޙައްމަދު އިމާދުއްދީން (އެއްވަނަ)، ސިރީ ކުލަސުންދުރަ ކައްތިރި ބަވަނަ މަހާރަދުން (ބޮޑު ރަސްގެފާނު) އަވަހާރަވުމުންނެވެ. އައްސުލްޠާން އިބްރާހީމް އިސްކަންދަރަކީ އޮތީމު އަދި ތަޚުތުގެ ދަރިކަލުން ވަޅުއެޅިގެ ބޭފުޅެކެވެ. މަންމާފުޅަކީ، ކަނބާ އައިޝާއެވެ. މިކަމަނާއަކީ ކާލޫނާއި އަދި އޭގެ ފަހުން އައްސުލްޠާން ހުސައިން ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނު ކައިވެނި ބައްލަވައިގެންނެވި ބޭފުޅެކެވެ. ހުސައިން ފާމުލަދޭރި ކިލެގެފާނު އަވަހާރަވުމަށްފަހު ބޮޑު ރަސްގެފާނު ރަސްކަމަށް އިސްފަޅުއެޅުއްވިގެންނެވުމުން މިކަމަނާ ކައިވެނިކުރު ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. ބޮޑު ރަސްގެފާނު މިކަމަނާ ރަސްކަމާއިވެސް ހަމައަކަށް އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނެވެ. އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނުގެ

އަނބިކަނބަލުންގެ ތެރެއިން ނަންފުޅު އެނގޭ ބޭފުޅަކީ އާމިނާ ކަނބާފާނެވެ. މިރަދުންގެ ދަރިކަލުން ކުޑަމުޙައްމަދުގެ މަންމާފުޅަކީ މާލިމީ ބުސައިނުގެ މަރިޔަމް ކިޔުން ބޭކަނބަލެކެވެ. މިކަމަނާއަކީ ރަދުންގެ ޖާރިޔާއެކެވެ. މިރަސްގެފާނަކީ ގައިމު ކުޑަ ދޯނި، އިސްލާހުކުރެއްވުން ދިގު، ރަނގަޅު ބޭފުޅެކެވެ. އެމަނިކުފާނުގެ ރަސްކަމުގެ ސިޔާސީ ވެރިކަމާ ބެލެހެއްޓި ކުރިއަށް ވިސްނައިފައިވާ ގައިމުވާއި، ކޮޅިޔާރީ ކުރެއްވި ކާރިއްޔާ ކޮށްދެއްވި، މިޔުންނަށް އަދަބުދެއްވުން އަވަސް ނުކުރައްވައި ކަންކަމުގެ ދެކުޅެއްވުމަށް ބަލައިގަތުމަށް ފުރުޞަތު ދެއްވައިފައިވެއެވެ.

އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނަކީ، މިސްކިތްކުރުން "ކަނޑުހުރިކަމާއި، ބޭރުހުރިކަމާއި، ފެނިދަނޑު އެއްބުރާއި، ހުކުރުމާއި މިކަންކަން" ދަނޑުވަތްތަރިކަމުގެ، އެބަމަތިން ދުރުގެނބުކަމުގެ. މިރަދުންނަކީ، ދަންނަ ބޭކަލުންނާއި އިލްމުވެރިންނަށް، ކަށަވަރުކަމުގައި، އިލްމު ފުޅާކުރެއްވުމަށް މަސައްކަތްކުރެއްވި ރަސްކަލަކެވެ.

މާލޭ ހުކުރު މިސްކިތާއި މުނާރު

މިރަދުންގެ ރަސްކަމުގައި އަސްލުކަރައިނަށާއި، އުތުރުކަރައިނަށާއި، އެމަނިކުފާނުގެ އެކި ބާވަތުގެ ވިޔަފާރި މުދާ ހިފައިގެން އަންނަ ނަޑުފަހަރުން މާލެގެ ބަނދަރު ފުރިގެންވާވަރު އޮތެވެ. އެމިރުން ދިވެހިންނަށް މުދަލު ވިޔާނާ

ވިޔަފާރިކުރެއްވުމުގެ ހުރިހާ ފުރުސަތުތައް އެދެވިއެވެ. ވިޔަފާރިގެ އެއްގޮތެއް ކަމުގައިވާ ވިޔަފާރިތަކުން ރަސްގެފާނު ފައިދާ ލިބިގަނެވެ. ރާއްޖޭގެ ބޮޑެތި ބާޒާރުތައް ފުރިގެންނެވެ. އިބުރާހީމް ބާނީނުން ފުރާނު ކޮށްދެއްވި ބޮޑު ބާޒާރުގެ އިމާރާތްތަކާއި ބޭނުންތެރި ދުނިޔަވީ ކަމަކަށް ކުރަނިކޮށް ކުރަމުން ދިޔައެވެ.

އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނުގެ ރަސްކަމުގެ ދުވަސް މަދުވެ، ކުޑަކުރެއްވީ ޕޯޗުގީޒުން މާލެއަށް 9 ވަނަ ހަމަލާ ރަސްގެފާނުގެ ދުވަހު ގާބޫލު ކުރެވިފައި ކުރިއަށް ބޭނުމާ ދިވެހިންނާ އާރި ދުވަސް ދެކޮޅަށް ހުކުރުމިސްކިތް ހަމަ ރަސްގެފާނުގެ ދިނުމަށް ހުރި ރާއްޖޭގެ ހަރުދަނާ ކަމަކުން. މިމުނާރަކީ ރާއްޖޭގެ އެންމެ ބޮޑު ފާޅުފުޅުވާ، އަބުދުލް ރަޙުމާނުގެ ކުރުނުއްވާވަސް ރަސްގެފާނު ޚާއްޞަވާ ބޭނުމަށް ބަރަސްކިހަ ދާއިރާގައި ރަސްގެފާނު ރަސްގެފާނުމެ ކޮށްދެއްވުމުން. ރަސްގެފާނަކީ މިސްކިތްތަކާއި ބިނާކުރެއްވުމުގައި ހާއްސަ ރަސްގެފާނަށް ފުރުސަތުވެ ފާހަގަކުރެވެއެވެ. ބޮޑުވީ ގާތް ދާއިރާތަކުގައި ހިނގަމުން އައި އަނެއްހެން ކަންކަމުގައި ރަސްގެފާނު ނިކަމެތިކަމާ ދެކެއްވިއެވެ. ހުކުރު މިސްކިތާއި ހާފަރު ވަށާ ގޯތިތައް ވެސް ބިނާކުރައްވަމުން ގެނެސްދެއްވިއެވެ. ފުރަތަމަ ހުކުރު މިސްކިތުގައި ފަހުން ހަދަންފެށި ބޮޑު ބިނާތަކާ 1749މ. ގައެވެ. މިރަސްގެފާނަކީ ވިދާޅުވެ ބޮޑުރަސްގެފާނާ ކަންކަމުގައި ހިތްހެޔޮ ދުވަސްވަރު ގެނެސްދެއްވި ދޭނެ، އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ހުއްޓަވައިލެއްވިއެވެ.

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ދޭދެ ޝިއްޔަތު ހުއްޓަވައި ލެއްވުމުން، އެކަމާ ނުކުރަމަތުގެ ރަސްގެފާނު މިކަމުގައި ބާރުބޮޑުކަމާ ހިނގާ ޤައުމީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކުޑަކޮށްލެއްވިއެވެ. ދޭން އެމީހުންނާ ދެކޮޅަށް ތަޞްލީމްކުރެއްވުމާ ބަދަލު ގުޅުއްވައިގެން އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ވެރިކަމުގެ. ހިނދާލާ ގުޅުވައި ދިވެހިންނާ

ބަންދަރުވިއިރު، އެބައިމީހުން ރާއްޖޭގެ ބައެއް ރަށްރަށަށް އަރާ، މީހުންގެ މުދާ ފޭރި ހާނިއްކަކޮށް ހަދައިފައިވެއެވެ. ދިވެހިންނާއި މިބައި މީހުންނާ ދެމެދުގައި ކުރެވުނު ހަނގުރާމައިން ނަސްރު ލިބުނީ ދިވެހިންނަށެވެ. އަލީރާޖާގެ މީހުން ބަލިވެގެން އެނބުރި ރަށަށް ދިޔައީއެވެ. މީގެ ދުވަސްކޮޅެއް ފަހުންވެސް އަލީރާޖާގެ ލަޝްކަރުންގެ ބަޔަކު ދިވެހިރާއްޖެއަށް އައެވެ. މިހަނގުރާމައިންވެސް ބަލިވީ މަލާބާރީންނެވެ. މިފަހަރު އެމީހުން އެނބުރި ދިޔައީ ކުޑަހުރި ހުކުރުމިސްކިތް އަންދާލައިފައިވެއެވެ.

އަލީރާޖާގެ އުނދަގޫ ބޮޑުވެގެން އާޚަރަށް ފިޔަވަޅެއް ދަސްކޮށްދިނުމަށްޓަކައި، ދިވެހިންގެ ބޮޑުއިން މަލާބާރީންނާ ހަނގުރާމަކޮށް، ކާލިކަޓް ހުޅަނގުގައިވާ ބަނދަރު، އަލީރާޖާއާއި ދުކާޅަށް ހަނގުރާމައަށް އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ފޮނުއްވިއެވެ. ބާޖެއްދިންގެ ބޮޑުގޮއިވާ ގޮޅިގައި، މިބައިމީހުން ކަންނަނޫރުގެ ދަނޑުގައިވާ އަސްދުރޮޓޮގެ ރަށްރަށަށް އަރައި "ކާނެބޭ ހިފައިގެން އެތަނުގެ އަރުދުވަރިން ބިޑުކަންނަވައި، އެތަނުގައި މިތި އަލީރާޖާގެ ލަޝްކަރީން ފަތްސައި، މީހުންގެ މުދާ ފޭރި، ގޭގޭ އަނދައި، އަލީރާޖާގެ ލަޝްކަރީން ދިވެހިރާއްޖެއަށް އައިސް ކަންތައް ކުރާ ފަދައިން، އެމީހުން އެތަނުގައި ކުރާހާ ކަމެއްކޮށްފައި، ނަސްރު ލިބިގެން" މާލެއަށް އައީއެވެ. މީގެ ފަހުން މަލިކުގެ ފުރިމަރާއި އެތަނުގެ ބޮޑުން މާލޭ ގެންނަވައި، އެތަކެއް ދުވަހު ހަމައްދުރުކޮށްފައިވާ ބޮޑެއްޗެވިއެވެ. ދެން، މަލިކުން ދައްކަނެގޭ ވެރަޔާ އަހަރަކު 12 ލާރިކަމަށް ހަމަޖެއްސަވައިފައި އެމީހުން މަލިކަށް ފޮނުއްވިއެވެ. ރަދުން މިގޮތަށް ކަންތައް ކުރެއްވީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ރަސްގެފާނު ކަންނަނޫރު އަލީރާޖާގެ ރަށްރަށް ހިތްޖަހައިލުމާ ބޮޑުވާފަދަ ގޮތަކަށެވެ. މިކަންތައް ކުރެއްވުމުން، ވަރަށް ގިނަ ދުވަސްވަންދެން އަލީރާޖާގެ އުނދަގޫކަމެއް ދިވެހިރާއްޖެއަކަށް ނުޖެހެއެވެ.

އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނުގެ ރަސްކަމުގައި 8 ވަނަ އަހަރު ހުކުރު މިސްކިތް އަލުން ބިނާކުރައްވަމުން ފެށްޓެވިއެވެ. އޭރުހުރި ހުކުރު މިސްކިތަކީ ޝިހާބުއްދީން ރަދުން 1338މ. ގައި އަލުން ބިނާކުރެއްވި މިސްކިތެވެ. މިމިސްކިތްވެސް އޭރު ހުރީ ބައްޓުވެފައެވެ. އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު މިސްކިތުގެ ބިންގަލް ނަންގަވައި، އެމިސްކިތް ހުރި ތަނުގައި ކުރިން ހުރި ގަނޑުފުރު ފުރިހަމައަށް، ތަނަވަސްކޮށް، ހިރިގަލުން މިސްކިތް ބިނާކުރައްވިއެވެ. ޝަރަފުގޮތުގައި މިސްކިތުގެ ގަސްތަކުތަކާއި ހިނގުމުންދަނީ ރަދުންގެ ބައްޓަމުގެ ދަރުސްނެވެ. މިސްކިތް އަލުން ބިނާކުރައްވަން ފެށްޓެވީ ހިޖުރައިން 28 ޝަޢުބާން 1066 ގައެވެ (21 ޖޫން 1656މ). ބިނާކުރައްވައި ނިމުނީ ރަދުންގެ ރަސްކަމުގެ 10 ވަނަ އަހަރުއެވެ. މިސްކިތް ބިނާކުރެއްވީ، ވަރަށް ރީތި ކުރެހުންތަކާއި ހިރިގަލުގައި އަޅުއްވައި ފަހާފައި ޒީނަތްކުރައްވައިފައެވެ. މިސްކިތުގައި ޖަރަބަހުރުން ލިޔެވިފައިހުރި ހުނަރު އެކަށީގެން ލިޔު ނިމުނީ ހިޖުރައިން 1068 ވަނަ އަހަރުގެ ދުލްޤަޢިދާ މަހުގެ 10 ވަނަ ދުވަހުއެވެ (18 އޮކްޓޫބަރު 1657މ).

ހިޖުރައިން 1078 (މީލާދީން 1668) ވަނަ އަހަރު، އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ޙައްޖަށް ވަޑައިގަތެވެ. ޙައްޖަށް ވަޑައިގެންނެވުމުގެ ކުރިން، ހުކުރު މިސްކިތުގެ ދެކުނުން ދޮރޯށި ބިނާކުރައްވައި، އެތަނުގައި ފުޤަހާއަކު ތިއްބަވައި، ކުދިންނަށް ޤުރުއާން ކިޔަވައިދިނުމާއި ޚުތުބާ އިޤާމު އުނގަންނައިދިނުން ބަޔާންކޮށްދިނުމަށްޓަކައި، އާންމުން ސަރުކާރުން މުސާރަ ދެއްވުމަށް ހަމަޖެއްސެވިއެވެ. ދުރުން ޚުތުބާ ބިނާކުރައްވަމުން ހުކުރު މުނާރު ބިނާކުރައްވައި މުނާރުން ބާންގު ނަމާދަރުން ގޮވާނީ މީހަކު ތިއްބަވައި، އޭނާއަށްވެސް ސަރުކާރުން މުސާރަ ދޫކުރެއްވިއެވެ. މުނާރު ބިނާކުރެއްވީ ހިޖުރައިން 1085 (1674މ.) ވަނަ އަހަރުއެވެ. މުނާރު ބިނާކުރުމުގެ އެއިރު ޖަރަބިކަރައިގައި މުނާރު ބިނާކުރައްވައި ހުނަރު ގޮތަށް ކަމަށް ބެލެވެއެވެ.

ހުކުރު މިސްކިތުގެ އިރުމަތީން، ގޯތިތެރެ ބައި މިސްކިތް (ކުޑަހާތި މިސްކިތް) ވެސް ބިނާކުރެއްވީ އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނެވެ. މިމިސްކިތް ބިނާކުރެއްވީ މިރަދުންގެ ރަސްކަމުގެ 5 ވަނަ އަހަރުއެވެ. އެއީ ހިޖުރައިން 1063 (1653މ.) ވަނަ އަހަރުއެވެ. އައްސޭރިކޮޅު ގަދުގައި ހުރި ގާމިސްކިތަށް ބޭގަ ދެއްވުމުގެ ގޮތުން ހިޖުރައިން 1063 ވަނަ އަހަރު (1653މ.) ގައި އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު ދެއްވި ޚިޔާރަތްކޮށްލެވެ. މިއީ މަޝްހޫރު ގަލު ޚިޔާރަތްކޮށްލެވެ. މިޚިޔާރަތްކޮށްލާ މިހާރު ބަހައްޓާފައި ހުރީ ދާރުލް އާސާރުގައެވެ.

އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނު އަވަހާރަވީ ހިޖުރައިން 1098 ވަނަ އަހަރު ރަބީޢުލްއާޚިރު މަހުގެ 15 ވީއެވެ (28 ފެބްރުއަރީ 1687މ). ރަސްކަންކުރެއްވީ 39 އަހަރުއެވެ. ވަސްމާސްތެރިކޮޅުން، އެރަދުން ވަސްމާސްތެރިކުރުމަށް ހުކުރު މިސްކިތް ހަރިނަމަ ގޮތުގައި މަޤާމުކުރައްވާފައި ހުރި ޒިޔާރަތްގައެވެ.

އިސްކަންދަރު ރަސްގެފާނުގެ ޒިޔާރަތް

ދިވެހިބަހާއި ތާރީހަށް ހިދުމަތްކުރާ ޤައުމީ މަރުކަޒު، މާލެ، ދިވެހިރާއްޖެ. 2005މ.